

ТАҚЫРЫП 11. Мемлекеттік басқару жүйесінде мемлекеттік саясатты жүзеге асыру

Дәріс жоспары (1 сағат)

1. Мемлекеттік саясатты жүзеге асыру механизмі, оны жүзеге асыруға қатысатын басқару органдары
2. Мемлекеттік шешімдердің түрлері мен нысандары
3. Мемлекеттік басқарушылық шешімдерді қабылдау мен жүзеге асыру технологиясы

Әдебиеттер: нег: 1-21; қос 22-65

Сұрақ 1. Мемлекеттік саясатты жүзеге асыру механизмі, оны жүзеге асыруға қатысатын басқару органдары

- *Мемлекеттік саясат* - бұл қоғамдық мәселелерді шешу, қоғам немесе оның жекелеген салалары дамуының мақсаттарына қол жеткізу және іске асыру бойынша мемлекеттік билік органдарының мақсатты іс-әрекеті.
- Ол мемлекетке құқықтық, экономикалық, әкімшілік ықпал ету әдістерін пайдалана отырып, нақты саладағы белгілі мақсаттарға қол жеткізуге мүмкіндік беретін құрал болып табылады

Саясат болуы тиіс:

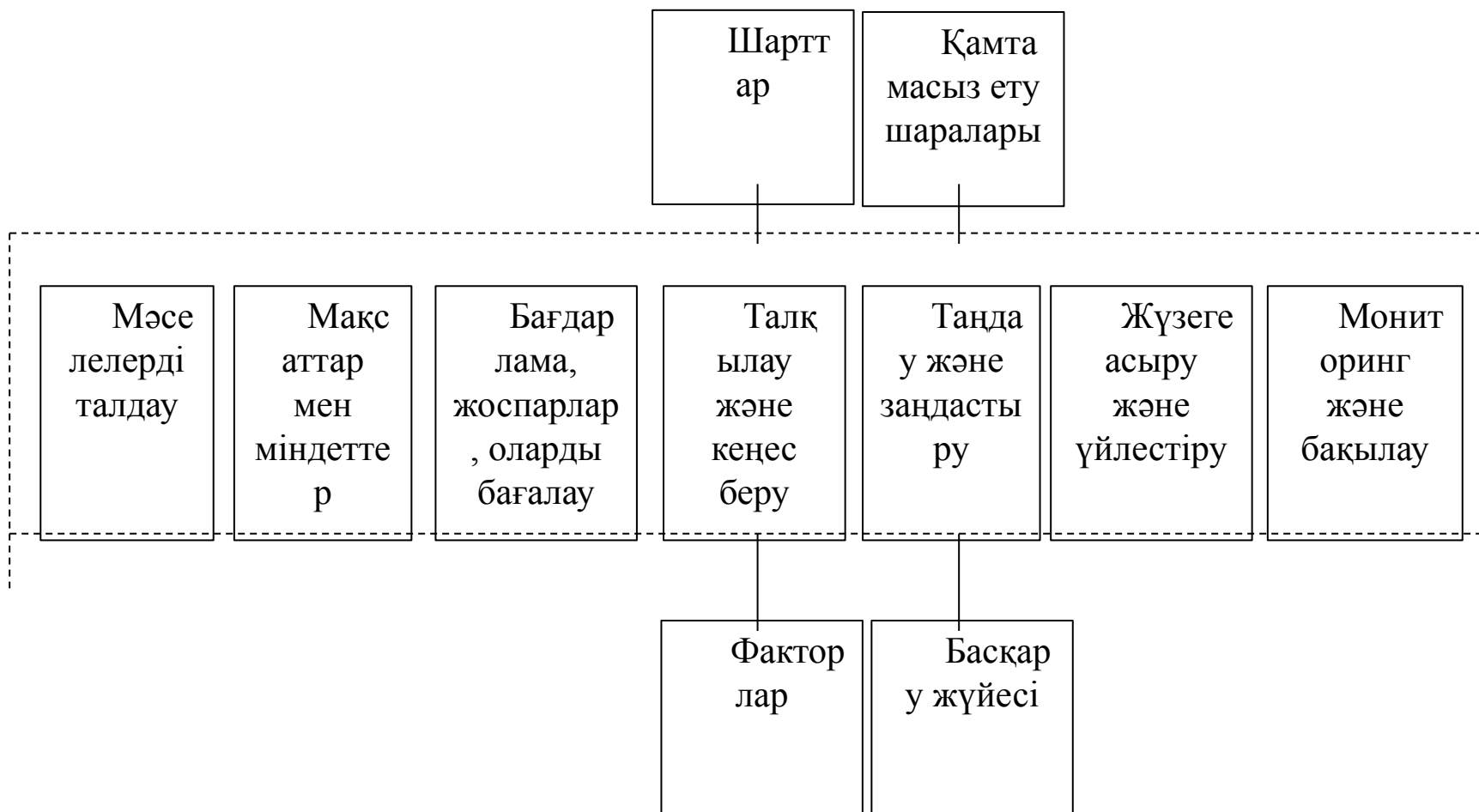
- ашық,
- Бәсекелік,
- нәтижелерге бағдарланған.

Мемлекеттік саясатты өңдеуге қатысушы басты органдар:

- 1) заң шығарушы билік органдары;
- 2) атқарушы билік органдары;
- 3) мүдделер топтары мен қысым көрсету топтары.

Кесте 1 - Мемлекеттік саясатты қалыптастыру және жүзеге асырудың 4 кезеңі

Кезеңнің атауы	Кезеңнің нәтижелері
Қоғамдық мәселелерді, саясаттың мақсаттары, басымдықтары мен бағыттарын анықтау	Қоғамдық мәселелерді анықтау, мемлекеттік билік органдарының мақсаттары мен міндеттерін анықтау
Саясатты өңдеу және заңдастыру	Мемлекеттік саясат және бағдарлама жөнінде ресми құжат
Саясатты жүзеге асыру және мониторингілеу	Мемлекеттік билік органдарының тәжірибелік іс-қимылдары
Саясатты бағалау және реттеу	Мемлекеттік саясат немесе бағдарламаның болашағы жайлы нәтижелер мен мәселенің шешілуін бағалау

Сурет 1 - Мемлекеттік саясатты дамытудың жалпы сызбасы

Кесте 2 - Мемлекеттік саясатты өңдеу мен жүзеге асырудың 4 моделі

Модельдің атауы	Модельдің мәні
«Жоғарыдан төменге» моделі	мұнда шешімдер басқарудың жоғарғы деңгейінде қабылданып, содан кейін төменгі деңгей мен аймақтық немесе жергілікті басқару органдарына дейін жеткізіледі, яғни мемлекеттік саясатты атқарушылардың ролінде қарастырылатындар
«Төменнен жоғарыға» моделі	мұнда саясаттың қалыптасуы мемлекеттік басқарудың төменгі құрылымдарынан басталады, түрлі бағдарламалар мен жобаларды өңдеу мен жүзеге асыруға, мақсаттар мен мәселелерді алға шығаруға белсенді қатысатын аймақтық және жергілікті билік органдары белсенді тартылады
Демократиялық модель	мұнда мемлекеттік саясатты өңдеуге орталықтанған басқаруды сақтай отырып, азаматтар мен қоғамдық ұйымдарды тарту механизмі жүзеге асырылады. Түрлі азаматтың идеяларға қолдау табылады, мемлекет халық пікіріне жедел әрекет етеді, азаматтық қоғам іс-әрекетін белсендендіру үшін жағдай жасайды
Аралас модель	бұл жоғарыда аталған модельдерді қамтиды, яғни мемлекеттік саясатты өңдеуге азаматтар мен мемлекеттік билік аппаратын тарту механизмі жүзеге асырылады

Кесте 3 - Қоғамдық саясатты зерттеуге қатысты негізгі теориялық тәсілдемелер мен тұжырымдамаларды ұсынған мектептер

Институционализм	мемлекеттік саясатты белгілі әкімшілік процедураларды пайдаланатын мемлекеттік институттар іс-әрекетінің нәтижесі ретінде қарастырады (үкімет, парламент, министрліктер, сот органдары және т.б)
Саяси процесс тұжырымдамасы	мемлекеттік саясатты қоғамдық мәселелерді шешу бойынша бекітілген кезеңдерге ие саяси іс-әрекет немесе саяси цикл нәтижесі ретінде ұсынады (мәселелерді анықтау, мақсаттардың қойылуы, саясаттың қалыптасуы, легитимизация, орындау бағалау және мониторинг)
Топтар теориясы	мемлекеттік саясатты топтың күрес, өзінің құндылықтары мен қызығушылықтарына, ресурстарына ие қоғам мен үкіметтің түрлі топтары арасындағы тұрақты жанжал нәтижесі ретінде қарастырады
Элиталар теориясы	мемлекеттік саясатты саяси және әкімшілік элиталардың қалауы мен таңдауының нәтижесі ретінде қарастырады
Рационализм теориясы	мемлекеттік саясатты басқарудың өңделген ғылыми технологиялары негізінде оптималды қоғамдық мақсаттарға қол жеткізу бойынша мемлекет іс-әрекетінің нәтижесі ретінде қарастырады
Инкрементализм теориясы	мемлекеттік саясатты істердің қалыптасқан жағдайын бәсең өзгерту бойынша мемлекеттік бюрократияның ілеспелі және кезеңдік іс-әрекеті ретінде қарастырады
Ойындар теориясы	мемлекеттік саясатты қоғам немесе үкіметтегі екі неғұрлым маңызды тараптар арасындағы күресті рационалды таңдау ретінде қарастырады
Қоғамдық таңдау теориясы	мемлекеттік саясатты белгілі пайда әкелуге тиісті сәйкес шешімдерді қабылдау негізінде жеке тұлғалар іс-әрекетінің нәтижесі ретінде бағалайды
Ашық жүйелер теориясы	мемлекеттік саясатты сыртқы орта факторлары мен сәйкес құрылымдарының сұраныстары мен мұқтаждықтарына әкімшілік жүйенің жауап беру нәтижесі ретінде бағалайды

Мемлекеттік саясаттың түрлері мен деңгейлері:

Саясаттың түрлері:

Экономикалық – (мысал
келтіріңіздер!!!);

әлеуметтік;

экологиялық;

әкімшілік;

сыртқы;

әскери;

демографиялық;

ақпараттық

Мемлекеттік саясаттың 3 деңгейі:

- елдің, елдер тобының
ғаламдық ауқымындағы
макро деңгей;

- жекелеген салалар мен
бағыттарға қатысты
мета деңгей;

- жергілікті мәселелердің
шешілуін қамтитын
микро деңгей

Жұмыспен қамтудың мемлекеттік саясаты – бұл қоғам мен оның әр мүшесінің әлеуметтік-экономикалық дамуына ықпал етудің шаралар кешені

Кесте 4 – Жұмыспен қамтудың мемлекеттік саясатының модельдері

Модельден атауы	Мәні
Еуропалық модель	еңбек өнімділігін арттыру, жұмыскерлер табыстарын арттыру барысында жұмысбастылар санын қысқартуды қарастырады; мұндай саясат жұмыссыздардың басым бөлігі үшін жәрдемақының қымбат жүйесін қамтиды
Скандинавиялық модель	еңбекақы төлеудің орташа шарттарымен мемлекеттік секторда жұмыс орындарын құру жолымен барлық жұмыскерлерге жұмысбастылықты қамтамасыз етуге негізделеді
Американдық модель	экономикалық белсенді халықтың басым бөлігі үшін жоғары өнімділікті талап етпейтін жұмыс орындарын құруға бағдарланады. Мұнда жұмыссыздық формальды түрде азайғанымен, төменгі табысты азаматтар көбейеді

«Қазақстан Республикасының халықты жұмыспен қамту туралы» Заңына сәйкес жұмыспен қамту саласындағы мемлекеттік саясаттың келесідей бағыттарын атап өтуге болады:

- Қазақстан Республикасының азаматтарына, Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға қызмет пен кәсіп түрлерін еркін таңдауға бірдей мүмкіндіктерді, әділ де қолайлы еңбек жағдайларын, жұмыссыздықтан әлеуметтік қорғауды қамтамасыз ету;
- нәтижелі жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету, жұмыссыздықты азайту, жұмыс орындарын ашу;
- білім беру жүйесін еңбек рыногының қажеттеріне және инвестициялық саясатты ескере отырып, оның даму перспективасына сай кадрлар даярлау ісіне бағдарлау;
- азаматтардың заңдарға сәйкес жүзеге асыратын еңбек және кәсіпкерлік бастамаларын қолдау, олардың өнімді және шығармашылық еңбекке қабілетін дамытуға жәрдемдесу;
- бар жұмыс орындарын сақтаған және жаңа жұмыс орындарын, оның ішінде нысаналы топтарға арналған жұмыс орындарын ашатын жұмыс берушілерді ынталандыру;
- уәкілетті орган және жеке жұмыспен қамту агенттігі арқылы еңбек делдалдығын ұйымдастыру;
- шетелдік жұмыс күшін тартуға квота белгілеу жолымен ішкі еңбек нарығын қорғау;
- жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету жөніндегі республикалық іс-шараларды жергілікті атқарушы органдар қолданатын шаралармен ұштастыру;
- халықты жұмыспен қамту саласындағы қызметті экономикалық және әлеуметтік саясаттың басқа да бағыттарымен үйлестіру және т.б.

Сурет 2 - Халықты жұмыспен қамтуды мемлекеттік реттеу құрылымы

Сұрақ 2. Мемлекеттік шешімдердің түрлері мен нысандары

Мемлекеттік шешім — бұл қоғамдық мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған мемлекеттік органдар іс-қимылының белгілі жобасын таңдау және негіздеу

Кесте 5 – Мемлекеттік шешімдердің жіктемесі

Басқару субъектісі бойынша	а) жалпыхалықтық (сайлау, референдум); б) республикалық, өңірлік, жергілікті; в) заң шығару билігі, атқарушы билік, сот билігінің шешімдері; г) бір ауыздан, ұжымдық
Әрекет ету мақсаты мен уақыты бойынша	стратегиялық; тактикалық; оперативті
Әрекет ету ауқымы бойынша	жалпы мемлекеттік; локальды; ведомство ішілік; ведомство аралық
Нормативті табиғаты бойынша	Жалпы (нормативті), жеке (нормативті емес)
Құқықтық күші бойынша	Жоғарғы (конституциялық), заң шығару
Мемлекеттік басқару түрлері бойынша	азаматтық, әскери
Құқықтық актілердің формалары бойынша	Заңдар, жарлықтар, қаулылар және т.б
Өндеу әдістері бойынша	типичные (ұқсас), нетипичные (әмбебап)
Мазмұны бойынша	саяси, әкімшілік, экономикалық, ұйымдық, технологиялық
Баяндау формасы бойынша	жазбаша, ауызша

Мемлекеттік шешімдердің нысандары (формалары)

- Мемлекеттік шешімдердің формалары – құқықтық немесе ұйымдық маңызды нұсқаманың сыртқы көрініс формасы
- Мемлекеттік шешімдердің құқықтық және құқықтық емес формалары болады.

Мемлекеттік шешімдердің құқықтық және құқықтық емес нысандары

- **Құқықтық** – белгілі құқықтық салдары бар шешімдер көрініс табатын формалар. Олар:
  - 1) құқықтық актілер (шешімдер);
  - 2) құқықтық келісім-шарттар;
  - 3) құқықтық маңызды шешімдердің жүзеге асырылуын бекітетін өзге актілер
- **Құқықтық емес формалар (нысандар)** - тікелей құқықтық салдарға ие болмайтын мемлекеттік басқару процесінде жүзеге асырылатын ұйымдық шаралар мен материалды-техникалық операцияларды рәсімдеу.
- Ұйымдық формалар – кеңестер, талқылаулар, тексерістердің шешімдері, озық тәжірибені кеңінен тарату, болжам, бағдарламаларды, әдістемелік нұсқамаларды өңдеу және т.б.

Сұрақ 3. Мемлекеттік басқарушылық шешімдерді қабылдау мен жүзеге асыру технологиясы

Ойластыру кезеңі	<ul style="list-style-type: none"> • Мәселені талдап, қажетті ақпаратты жинақтап, шешім қанағаттандыруы тиіс критерийлерді нақты анықтау. • Мәселені ойластыру кезеңін оны 3 ішкі кезеңге жіктей отырып, сипаттауға болады:<ol style="list-style-type: none"> 1) Мәселенің бар екенін сезіну; 2) Оны қалыптастыру және нақтылау; 3) Шешім қанағаттандыруы тиіс критерийлерді анықтау
Жобалау кезеңі	Шешімдерді іздеудің нақты жүйесіне сәйкес мәселенің мүмкін болатын шешімін іздеу және жобалау
Таңдау кезеңі	Шешімнің мүмкін болатын нұсқаларының ішінде барлық қарастырылатын критерийлерге жауап беретін ұсынылған нұсқалардың жақсысы таңдалады: <ol style="list-style-type: none"> 1) Нұсқаларды бағалау; 2) Ең жақсы нұсқаны таңдау

Жоспарлау - қандай іс-қимылды жүзеге асыру керектігін біртіндеп түсіну және нақтылау процесі, ол жоспардың құрылуымен аяқталады

Жоспарлау процесінің кезеңдері:

- 1. Мақсаттарды анықтау (Сіз және топ неге қол жеткізуді жоспарлайды?).
- 2. Нұсқаларды генерациялау және бағалау (мүмкін болатын іс-қимыл бағыттары қандай? Барлық нұсқаларды бағалағаннан кейін олардың қайсысы мақсатқа қол жеткізуде үздік болып танылады?).
- 3. Іс-қимылды анықтау (таңдалған нұсқаны жүзеге асыру үшін не істеу керек?).
- 4. Іс-қимыл кезектілігін орнату (осы әрекеттерді қандай ілеспелілікте орындаған жөн?)
- 5. Қажетті ресурстарды анықтау (жоспарды жүзеге асыру үшін қандай ресурстар талап етіледі?).
- 6. Жоспарды қайта қарау (жоспар іске асады ма? Егер жауап теріс болса, онда п. 3., п. 2 немесе п. **1-ге оралу керек**).
- 7. Іс-қимыл жоспары мен жұмыс графигін даярлау (кім және қашан не істеу керек?).
- 8. Мониторинг және бақылау, қажет болған жағдайда жоспарға түзету енгізу